

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17524727>

Ожелевська Тетяна,

кандидат економічних наук, доцент,

Державний торговельно-економічний університет,

ORCID: 0000-0002-8985-5149, e-mail: t.ozhelevska@knute.edu.ua

ОЦІНКА ЯКОСТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ВИКЛИКИ ТА НАСЛІДКИ

АНОТАЦІЯ. У статті наголошується на низькій якості наукових досліджень в Україні, що, перш за все, спричинено: (1) неадекватним процесом рецензування в низці українських академічних журналів; та (2) недосконалою системою оцінювання, яка вимірює академічну компетентність науково-педагогічних працівників виключно за кількістю публікацій та цитувань. В результаті виникає «ефект доміно», коли неякісні дослідження породжують помилкові наукові теорії та практики, які, своєю чергою, стають основою для прийняття законодавчих рішень. В Україні сформована система наукової корпоративної етики, яка передбачає неприпустимість критики публікацій, авторами яких є вчені, що мають наукові ступені або звання. Ця норма суттєво перешкоджає розвитку української науки. У статті пропонується створити нову систему оцінки наукової кваліфікації наукових працівників. Пропонується посилити підзвітність шляхом: (1) позбавлення професійного статусу наукових журналів категорії Б, які публікують неякісні дослідження; та (2) позбавлення авторів їхніх наукових звань або ступенів у випадках неякісних публікацій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: якість наукових досліджень, академічна доброчесність, рецензування, оцінка наукової діяльності, наукова етика, реформування наукової сфери.

ВСТУП. Сьогодні у світі індекс цитування є одним із головних показників оцінки продуктивності та авторитету науковця. Високий індекс цитування дає пріоритет в отриманні грантів, участі в міжнародних наукових проєктах, відкриває шлях до кар'єрного росту тощо. Але цей підхід до оцінювання спотворює реальну ситуацію, створює підстави до розвитку псевдонаукових концепцій, упровадження їх у соціально-економічне життя суспільства й закріплення в нормативно-правовій базі. У цій статті розглядається недосконалість оцінювання наукового рівня дослідника кількісним вимірюванням цитувань, визначені його наслідки та запропоновані шляхи вдосконалення.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ. Для отримання результатів дослідження публікацій у рецензованих виданнях (статтях, підручниках, монографіях), зокрема в бібліометричній базі SCOPUS, були застосовані: кількісний метод аналізу статистичних даних, системний аналіз, методи експертної оцінки та методологічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Сучасна система оцінювання наукового рівня дослідника за кількістю публікацій та цитувань не тільки в Україні, але й у світовій науковій спільноті не є об'єктивною з таких причин.

1. Велика кількість цитувань може пояснюватися не високим рівнем дослідження, а іншими факторами:

- великою кількістю колег, які підтримують один одного вигідним взаємообміном у цитуваннях (кругова порука). Нерідко трапляються цитування, коли тема цитованої статті взагалі не є дотичною до теми статті, у якій цитується;
- низьким рівнем наукового дослідження, який цитується для критики. При цьому мова йде не про різні наукові погляди авторів на проблему, а про неякісні дослідження, хибні статистичні дані, плагіат тощо. Але чинна система оцінювання таке наукове дослідження навпаки вважає

цінним і якісним, що стимулює інших науковців враховувати його у своїх подальших дослідженнях, що й призводить до псевдотеорій та нікчемних законодавчих актів.

2. Низька якість рецензування деяких фахових українських журналів, на статті яких потім спираються у своїх наукових дослідженнях науковці. Це спричиняє «ефект доміно» у певному науковому напрямі та призводить до хибних наукових теорій і практик, які потім отримують законодавче оформлення.

3. Надмірно велика оплата за публікацію у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних SCOPUS та Web of Science, що є суттєвою перешкодою для подачі одноосібної статті. А якщо революційні ідеї науковця не сприймаються колегами через їх ризикофобію, авторіві можуть відмовити в співавторстві й розподілі фінансових витрат, і проривна публікація може бути так і не оприлюднена.

4. Дотримання квазікультури, що сформувалася в українській науковій спільноті за радянських часів, яка передбачає толерантність і неприпустимість критикувати публікації науковців із науковим ступенем і вченим званням, гальмує розвиток української науки. Є значна кількість прикладів, коли науковець припиняє ефективно займатися науковими дослідженнями після отримання ступеня та вченого звання й продукує статті, що давно вже втратили свою актуальність [1], або стають співавторами своїх аспірантів, якими неякісно керують.

Будь-який науковець більш відповідально ставився б до своїх публікацій і якість наукових розробок підвищилася б, якби кожна неякісна публікація ставала предметом активного обговорення серед наукової спільноти. Крім цього, наукова публікація – це науковий продукт, якість якого варто оцінювати так само, як і звичайний товар – «зірочками». Це дасть можливість побачити кількість критичних зауважень серед цитувань. Зрозуміло, що кожен автор, який негативно оцінив публікацію, повинен обґрунтувати оцінку у своїй публікації. При цьому негативна оцінка не може бути виставлена, якщо автор, що оцінює публікацію, просто дотримується іншої наукової думки. Низька оцінка може бути виставлена за неякісні дослідження, хибні статистичні дані, плагіат тощо. І науковець, який видав певну критичну кількість неякісних публікацій, яка потребує унормованої конкретизації, повинен позбавлятися вченого звання чи наукового ступеня, а фахові журнали, у яких видаються такі статті, повинні позбавлятися статусу «фаховий», як це відбувається в базі SCOPUS [2].

ВИСНОВКИ. Сучасна система оцінювання наукового рівня дослідника за кількістю публікацій та цитувань не тільки в Україні, але й у світовій науковій спільноті є вкрай небезпечною не тільки для розвитку науки, а й для соціально-економічного розвитку країни та її нормативно-правової бази. Вона потребує кардинального реформування з фокусом на оцінку якості та прикладного значення наукового дослідження. Ця стаття має цінність для державних органів, які формують нормативно-правову базу для розвитку науки в Україні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kryvolapchuk, V., & Pluhatar, T. (2024). Academic integrity of scientists: problems of implementation and responsibility in Ukraine. *Visegr J Hum Rights*, 2, 67-72. Доступно на: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.2.12>
2. Nim Media (2025). Що може змінитись у правилах формування Переліку фахових наукових видань України? Доступно на: <https://nim.media/articles/shcho-mozhe-zminitis-u-pravilakh-formuvannya-pereliku-fakhovikh-naukovikh-vidan-ukrayini>

Ozhelevska Tetyana,

Associate Professor, PhD in Economics,
State University of Trade and Economics,

ORCID: 0000-0002-8985-5149, e-mail: t.ozhelevska@knute.edu.ua

ASSESSING THE QUALITY OF SCIENTIFIC RESEARCH: CHALLENGES AND IMPLICATIONS

ABSTRACT. *The article emphasizes the low quality of scientific research in Ukraine, which is primarily caused by: (1) the inadequate peer review process in a number of Ukrainian academic journals; and (2) the flawed evaluation system that measures the academic competence of research and teaching staff solely by the number of publications and citations. As a result, a “domino effect” emerges, whereby poor-quality studies give rise to erroneous scientific theories and practices, which, in turn, become the foundation for legislative decision-making. In Ukraine, a system of scientific corporate ethics has been established, which implies the inadmissibility of criticizing publications authored by scholars holding academic degrees or titles. This norm significantly hinders the development of Ukrainian science. The article proposes the creation of a new system for assessing the scientific qualifications of academic staff. It is suggested to strengthen accountability by: (1) revoking the professional status of Category B scientific journals found to publish substandard research; and (2) stripping authors of their academic titles or degrees in cases of poor-quality publications.*

KEYWORDS: *quality of research, academic integrity, peer review, research evaluation, scientific ethics, reform of the scientific sphere.*